

KARA ÜVEYS PAŞA'NIN BUDİN BEYLERBEYLİĞİ
(1578-1583)

M. Tayyib Gökbilgin

XVI. Asır Osmanlı tarihinin mühim bir siması olan Üveys Paşa - ki «Kara» ve «Defterdar» lâkâblarıyla anılır-, malî ve idarî sahada olduğu gibi, siyâsî hâdiselerde de dirayetiyle tanınmış bir şahsiyettir. Yaşadığı devir tarihimizin yeni bir safha arzettiği, Kanunî Sultan Süleyman devri, Sokullu'nun parlak muvaffakiyetlerle dolu sadâret seneleri gibi zamanları hemen takiben başlayan ve duraklamaya başlangıç gibi gösterilen devreye rastlar.

Murad III. devrinin umûmiyetle cemiyet nizamının gevşeme-ye ve yer-yer bozulmaya yüz tuttuğu bir zaman olarak kabul edildiği ve bu asrın son dörtte birinin husûsiyetleri malûmdur. Devlet idaresinde yeni unsurlar göze çarpmaktadır: Saray'da nüfuzlu kadınlar, dışarda mukarribler... İkinciler arasında umûmiyetle, Üveys Paşa da zikredilmektedir. Diğer unsurların Murad III. nezdindeki tesir ve nüfuzları ne mahiyet ve ne derecede olursa olsun Üveys Paşa yüksek mevkiini, büyük bir nisbette, zekâ ve iktidarı sayesinde elde etmişti.

Ona umûmiyetle, «müdebbir, hilekâr» vasıfları verilir ki; bunlardan ikincisi müverrih Âlî'nin¹ ve ondan naklen diğerlerinin isnâd ettiği mubalâğalı ve haksız bir sıfat olsa gerektir.

Üveys Paşa Aydın'nın en eski âilelerinden Mevlânâ kadı Nâzir Muhiddin Mehmed'in oğludur. 976 (1568) da Aydın' da Köp-rülü mahallesinde yaptırdığı camî için, yine bu tarihte tanzim ettirdiği vakfiyesinde «Mevlânâ Üveys çelebi İbn el-merhum el-hâc Muhiddin» olarak zikr edilmektedir². Üveys çelebi' nin tahsi-

¹ *Küh ul - ahbâr*, Ün. Ktb. Ty. 5959 vrk. 506.

² krş. Âsaf Gökbil - Hikmet Şölen, *Aydın İli tarihi* İst 1936, s. 146.

lini kısmen memleketinde ve babasından kısmen de İstanbul'da yaptığı anlaşılmalı, ve Tire kadısı iken şehzâdeye refakat ve müteâkiben ona intisap ettiği, o sırada vefat eden defterdarının yerine tayin edildiği bilinmektedir³. Şehzâde ile Mağnisa'dan İstanbul'a gelenler ve « esnâyı râhda korkarız ilka-i vezir ile babanız mukarribleri gibi başdan çıkavuz deyü nice ahd-ü peymân-ı Şehriyâriye bâis» olanlar⁴ ve tedricen genç pâdişah üzerinde tesir ve nüfuz kazananlar arasında, bilhassa defterdarı Kara Üveys Çelebi de vardı.

Üveys Çelebi İstanbul'a geldikten sonra, çok geçmeden hakkında bazı şikâyetler oldu. Pâdişahın şehzâdeliği zamanının hesaplarını ihtivâ eden defterler Divân-ı Humâyun'a geldiği esnada Üveys Çelebi celb (18 şevval 982; 31. I. 1575) ve yolda Lala'nın (Cafer Bey) mührü ile mühürlü sandıkları açarak para çıkarmak ve bazı kimselere kendiliğinden ulûfe vermekle itham edildi. Bu ithamlara, o, şu sâde cevabı verdi: «defterdarım, hazine-i humâyun benim mârifetimle açılır kapanur açtım ne ise mesâlih-i mühimme lâzım olduğu üzre gördüm zâyî olmuş nesne var ise beyân olunsun birine bin vereyim». Fakat, öyle görünüyor ki, bizzat Lala, onun aleyhinde bulunduğu ve sadrîâzamın iş'arı üzerine« saâdetlü pâdişahımız hazretlerinin cülûs-ı humâyunları haberi geldiği gibi mesâlihden mâzûl ve vekâletten merfû' olduk defterdara ve sâirilere hükmümüz sâkıttır vekâlet-i âmmeye memnû' olan vezir-i âzam hazretlerinin rey-i şerifleri olmayınca... bir umûra mukayyed olunmak câiz değildir deyü tenbih ve tekid eyledim sanduklar fethine hiç ihtiyaç yok idi» şeklinde mutâlâasını bildirdiği için Üveys Çelebi muâhaze edildi⁵. Buna rağmen, o, biraz sonra şikk-ı sâni defterdarı ve iki ay sonra da Lâlezâr efendinin azli ile baş defterdar oldu⁶. Bundan sonra Üveys Çelebi'nin Padi-

Güzelhisar'da Cemâleddin mahallesinde bir câmi yaptıran ve 965 târihinde tanzim ettirip de öteki gibi Aydın vakıflar İdaresinde bulunan arapça vakfiyesinde «Kadı mevlânâ Muhiddin Mehmed ibn el-merhum Üveys Çelebi» olarak görünen babası bu tesisine Tire, Ayasluğ, Menteşe ve Aydın'da bir çok dükkân, değirmen, hamam v.s. vakfetmişti (krş. *ayn. esr.*, göst. yer.).

³ Peçevi, *Tarih.* II., s. 6.

⁴ Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, Ty. Mükrimin Halil Yinanç nüshası, 982 senesi vukuâtı.

⁵ Selânikî, *Tarih.* s. 139 v.d.; Peçevi, *Tarih.* II., s. 7.

⁶ Âli, *Küh ul - ahbâr*, göst. yer. vrk. 506.

şah üzerindeki nüfuzu daha fazla arttı ve Peçevi'ye göre «... muttasıl tezâkiri rikâb-ı Humâyuna varur gelür oldu ve bâzı menâsib anın telhisi ile virilür oldu...»⁷. Bu sırada, onun, temâmen, Sokollu'nun aleyhdarları ile birlikte olduğu görülmektedir. Hatta, vezir-i âzâmın yakınlarının uğradığı gadr ve haksızlıklarda baş defterdarın da rolü vardı. Üveys Çelebi her halde, bunları vaktiyle kendisine yaptırılan teftişden dolayı, bir intikam mâhiyetinde göüyor ve Sokollu ile mensupları aleyhinde bir hareket hattı iltizam ediyordu. Bu münâsebetle, Peçevi, onun şu sözlerini nakleder: «... Oldanî (Sadriâzam) görsün Pâdişah mukarriblerine olan ihânet kâdi mensubatına olcuk hoşcamıdır deyü dâimâ kinâyeye ve iymâdan hâli değıt idi»⁸. Bununla beraber, Budin Beylerbeği Sokollu - zâde Mustafa Paşa'nın katlinde, doğrudan doğruya veyâ dolayısı ile, Üveys Çelebi'nin dahl ve tesiri olduğunu söylemek mümkün değildir. Kezâ, bu birinci baş defterdarlığı sırasında, İmparatorun İstanbul'daki elçisi Sinzendorf'un kendisinden «hâris köpek» diye bahsetmesinin⁹ sebebinin de bu hâdise ile alâkadâr olup olmadığı bilinemez.

Sokollu Mustafa Paşa'nın, pek haksız ve yersiz olarak, katlinde sonra, Murad III. bu mühim eyâlet merkezi için, yakini ve mutemedi olan, zekâ ve iktidârına çok güvendiği anlaşılmalı, baş defterdar Üveys Çelebi'yi seçmişti. O sırada, Macaristan'da, zaman-zaman, çok sert ve çetin savaşlar oluyor, serhadde huzursuzluk yaratılanın mağlûp edilmesi Mustafa Paşa gibi çok iyi ve liyâkatli bir beylerbeği için bile tehlikeli vaziyetler ve büyük endişeler doğuruyordu. Böyle bir zamanda, memleketin başına harpte hiç bulunmayan, serhad hayatını hiç tanımayan bir defterdar getiriliyordu. Sinzendorf'un Viyana hükûmetine bildirdiğine göre, baş defterdar Üveys Çelebi bu tayin karşısında hayretini mi, yoksa teessürünü mü izhar edeceğini bilememiştir ve arzu ve muvafakati hâricinde kendisine verilen bu vazifeyi kabul etmemek için elinde olan her çareye baş vurmuştu. Avsutyurya elçisi bu tayin keyfiyetini 18 eylül 1578 târihli raporunda hükûmetine bildirir; fiilhakika bir Mühimme kaydı da, Mağnisa ve Tire kadılarına ya-

⁷ Peçevi, *ayn. esr.* göst. yer.

⁸ *ayn. esr.*, göst. yer.

⁹ Krş. Takats, Sandor, *A Török hadoltság korából*, Bp. Genius tab'ı, s. 136 «geitzing Hund»

zılan ve Budin beylerbeyliğine tayin edilen defterdar Üveys Çelebi'nin davalarını derhal göndermelerini emreden bir hükümde, bundan, 16 receb 986 (18 eylül 1578) da bahsetmektedir¹⁰. Bu emirde şaban ayının sonlarına kadar gelip yetişmesi bildirilen davalar, her halde gelmiş olacak ki, Sinzendorf, yeni Budin beylerbeği Üveys Paşa'nın tuğ ve sancaklarını hâmilan maiyyeti ile birlikte 25 I. Teşrin'de İstanbul'dan Budin'e müteveccihen hareketini hükûmetine bildirmiştir. Elçi, bu raporunda, paşa hakkındaki intibâlarını ve İstanbul'daki lâzı şâyiaları, ezcümle, defterdarın hasûd, haksız ve zâlim olduğunun söylendiğini¹¹, sadriâzâmın, onun can düşmanı bulunması sebebiyle ve hiç askerlik de yapmamış olduğu için, Budin'de uzun müddet kalamayacağını kaydetmiştir¹².

Üveys Paşa, 1579 senesi I. Kânun ayı başlarında da henüz Budin'e vâsil olmamıştı. Gerçi bu müddet zarfında, onun makamına gönderilen birçok hükümler vardı: Ezcümle, eski beyleri eğinin, Erdel beyinin ve başkalarının gönderdiği bazı arzâlara cevap vermekte, bunların hall ve tesviyesi yeni beylerbeğinden istenmekte idi. Meselâ, Budin'in şimdiye kadar piriç, yağ gibi havâyic-i zarûriyesi dâima aşığı Tuna boylarından gelmekte iken, bu defâ' Belgrad iskele eminlerinin, gümrük resmini veren tüccarı bile serbest bırakmadıkları ve böylece Budin'de kıtlık tehlikesinin başgösterdiği ve birçok kimselerin bu yüzden bu mühim serhad kalesini terk ederek hicret ettikleri yolunda merhum Mustafa Paşanın iş'arı münasebetiyle, « . . . Kanûn-ı kadîm üzre miriye âid olan gümrük rüsumların edâ itdikden sonra olagelene mugayir iş itmekten hazer» eylemeleri için Belgrad eminlerine (iskele) gönderilen hüküm bu cümledendir¹³. Kezâ, Erdel Beği Bathory Kristof'un

¹⁰ krg. Takats Sandor, *agn. esr.*, göst. yer.; *Mühimme deft.*, No. 35, s. 232.

¹¹ Üveys Paşa'nın Budin beylerbeyliğine tayinine düşürülen manzum bir târih'de, o sırada İstanbul'da bu tayin keyfiyetinin hoş karşılanmadığı şu suretle ifâde edilmektedir:

Oldı beğlerbeği Budin'e Üveys	Didiler halk nâ-sevâb oldı
Ehl-i Divân'a vermiş idi elem	Derdî ol kavme de azâb oldı
İşidüb didi sâl-i târihin	986. مدد هی بودن خراب اولدی

[krş. Prof. Cavid Baysun'un husûsî kütüphanesindeki bir yazma *mecmuâ*].

¹² Takats S., *agn. esr.*, göst. yer.

¹³ 35 nu. *Mühimme deft.*, (8 şaban 986 = 10 I. Teşrin 1578) s. 265. Tuna

Solnok (Szolnok) sancak beğinin Erdel'de Varadin (mac. Nagyvarad) köylerinden birkaçına tecavüzü dolayısıyla vukû'bulan, şikâyeti üzerine, Solnok beği ve Tamşvar beylerbeği ile birlikte, Budin beylerbeğine de, şhde mugayir olarak Erdel köylerine müdahale edilmemesi 20 şaban 986 da (22 I. teşrin 1578) emredilmişti¹⁴. Mustafa Paşa'nın son zamanlarında gerek Budin, gerek diğer sancak ve kalelere âit mirî malların hesapsız ve perişan bir vaziyette buldukları öğrenilmişti ki, Üveys Paşa daha İstanbul'dan hareketi sıralarında (22 ve 25 şaban 986: 24, 27 I. teşrin 1578), «Budine müteallik emvâl-i miriye nâzir» olması, «mâl-i müinin teksir ve tevfi bâbında bezl-i maktûr» eylemesi ve kalelerdeki neferler, silâh ve mühimmatı yoklayarak defterini göndermesi emrini alıyordu¹⁵. Diğer taraftan, Mustafa Paşa'nın, Budin'deki akar ve emlakinden satılması lâzım gelenlerin satılıp icara verilmesi münasip olanların da icara verilerek ve her birinin defterleri tanzim edilerek mühürlü bir halde İstanbul'a gönderilmesi, 15 ramazanda (10 II. teşrin) yeni beylerbeğine bildirildi¹⁶. Üveys Paşa yolda iken, işleri, müşâviri ve kâhyası bulunan, Ferhad Kâhya idâre ediyordu. Nitekim, I. kânunun 1 inde, bu sıfatla arşidük Ernest'e (mac. Ernö) gönderdiği mektupta, Mustafa Paşa zamanında, Avusturya hudut kuvvetlerinin Budin kassalarına âit 7460 koyunu sürdüklerini ve şimdiye kadar, tazminat olarak, Viyana'dan, ancak 800 flori gönderildiğini, mütebakisinin ise hâlâ gelmediğini bildirerek arşidükün mes'eleye alâka göstermesini ricâ etmişti¹⁷. Kont Zrinyi'nin (زرین اوغلی), o sırada Sigetvar (mac. Szigetvar) hududunda yeni-yeni palankalar yaptırdığı, cemiyet ve hareket üzre bulunduğu yolundaki haberi de Divân-ı Humâyûn'a, belki yine, Ferhad Kâhya bildirmiş olmalı idi ki, buna cevâben 15 şevvalde

iskelelerinden Budin'e gelen buğday, arpa, piriç v.s. hakkında rastladığı kayıtları zikreden Prof. Dr. Fekete (*Osmanlı Türkleri ve macarlar, türkçe trc. S. Karatay. Belleten* sayı 52, 1949, s. 712), meselâ, 1571 de 4200 ton buğday, 1573 de 200 ton piriç geldiğini tesbit etmiştir.

¹⁴ 35 nu. *Mühimme deft.*, s. 309, 313 v.d.

¹⁵ ayn. *Mühimme deft.*, s. 314, 319.

¹⁶ ayn. *Mühimme deft.*, s. 357; 42 nu. *Mühimme deft.*, gurre i şaban 987 = 23 eylül 1579) s. 490.

¹⁷ krg. *A Budai Basak magyar nyelvű levelezése 1553 - 1589*, nâşirleri: Takats S., Eckhardt F., Szekfü Gy., Budapest 1915, s. 162.

(10 I. kânun), Üveys Paşa'ya gönderilen hükümde, bu palanaların, bir fırsatı bulunarak yıktırılması hususunda Sigetvar sancak beyi Ali beye ve diğer ümerâyâya tâlimat vermesi emrolundu¹⁸.

Kara Üveys Paşa, işlerin idaresini ancak müteâkip sene (987-1579) eie aldı. O, istemiyerek İstan.bul'u terketmişti ve Budin beylerbeyliği de, muhakkak ki, arzu ettiği ve zevk duyacağı bir vazife değildi. Budin'e yaklaşıncı, şüphesiz ki, hoşnutsuzluğu artmış olacaktı; muntazam ve mâmur bir şehir ve kale yerine yıkılmış, harap olmuş bir şehire karşılaştı, orada sağlam kalmış tek ev yoktu. Sokullu Mustafa Paşa'nın katlinden önce, batut mahzenine yıldırım isabet etmiş ve bu infilâk yalnız kaleyi değil aynı zamanda şehri de baştan başa tahrip etmişti, gemilerle yapılan meşhur köprüsünden eser kalmamıştı, düşman esirlerinin muhâfaza edildiği ve macarların Csonkatorony ku'esi dedikleri kule bile yıkılmıştı ki, Mustafa Paşa'nın katline tarihteniz kısmen bunu sebep gösterirler¹⁹. Bu esnâda Budin beylerbeylerinin Tuna kıyısındaki sarayları da iyice harap olmuştu. Fakat, Üveys Paşa'nın buraya konması lâzım geldi: Serhad hayatının câzibesini hiç tatmamış olmak, memleketin dil, âdet ve an'anelerini bilmemekle beraber, yavaş-yavaş vaziyete intibak etti, zekâsı ve kabiliyeti sâyesinde Budin'de de işlere nüfuz eyledi, Sinzendorf'un, sadriâzamın şiddetli aleyhtarlığını da nazarı itibara alarak Üveys Paşa'nın Budin'de muvaffak olamayacağı hakkındaki hüküm ve mülahazası hiç bir suretle tahakkuk etmedi.

Budin'e geldiği zaman yanına, usulden olduğu üzere nazik bir macara kâtibi (mac. irodeák, türkç. tyst) ve bir askerî müşâvir almıştı. Maamafih, derhal, Avusturya makamlarına veyâ serhaddeki macar ümerâsına mektuplar yazmadı ve buna ancak Temmuz ibtidasında başladı. O, Budin'e geldiği sırada hududlarda Türk-Macar kâhramanlık ve cengâverlik hayatı çok canlı idi. Her iki taraf da mücâdele etmek, hasmını yenmek, şan ve şeref kazanarak kâhraman olmak istiyordu. Buna mukabil, iki dev'let ve iki hükümdar (Murad III., Rudolf II.) anlaşma lâzımında idiler ve, her halde, sulhun devâmını arzu ediyorlardı. Bu şartlar altında işleri her iki

¹⁸ 35 nu. *Mühimme deft.*, s. 391.

¹⁹ Anonim *Tevârih-i Ali Osman*, Hasan-beyzâde'den naklen bu sebebi zikr ettikten sonra, buna pek inanmadığını da kaydeder: «Hesan bey-zâde sebep baruthâneye sâika nüzûlidir deyû nakl ider baîd görünür» (göst. yer.).

tarafın memnun olabileceği bir şekilde idare etmek hususunda Üveys Paşa en münâsip bir adamdı. Kendisi asker olmadığı için sulh-severliğini, haklı olarak ve cesâretle, ilân edebilirdi. Nitekim, Viyana'ya gönderdiği bütün mektuplarında, kendisinin, sulhün en kuvvetli bir istinadgâhı olduğunu bildirdi, onlara dostluk elini uzattı ve her zaman hizmete hazır olduğunu göstermek istedi.

1579 senesi başlarında, Avusturya hükûmeti İstanbul'da bir teşebbüs yaparak serhadlerdeki Türk kuvvetlerinin lâyıkıyla zapt olunmadığı yolunda, vergilerini muntazaman gönderdikleri halde sık-sık memleketlerine tecâvüz edilerek zarar verildiği yolundaki şikâyetini bildirmişti. Buna cevâben, 6 muharrem 987 de (5 mart 1579) Budin beylerbeyini «guzâtı gereği gibi zaptetmesi» ve onlar tarafından anlaşma hükümleri bozulmadıkça bizce de sulh ve salâha muhalif hareket edilmemesinin alâkadarlara iyice tenbihi emrolundu²⁰. Aynı zamanda, yine bu tarihte ona gönderilen diğer bir hükümde de, Sigetvar sancakbeyi Ali beyin verdiği bâzı haberler münâseletiyle «...kral cânibine yarar ve mutemedün aleyh casuslar gönderüb fikr-i fâsid ve hayâl-i kâsidleri ne ise tetebbû veecessüs» ettirmesi bildirildi²¹.

Mayıs sonlarına doğru Budin beylerbeyine gönderilen bir çok hükümler vardı. Bunların tetkikinden anlıyoruz ki, Üveys Paşa, eyâlet ve serhad ahvâlini bir kaç aylık müşâhededen sonra hâdiseleri ve ihtiyaçları görmüş, bunları Divân-ı Humâyun'a arzemiş ve hal çarelerini göstererek bu hususta mezuniyet ve salâhiyet istemiştir. Evvelâ, Solnok ve Gula (mac. Gyula) sancaklarında ihtilâflı olan 170 köy mes'elesi vardı: Bunlara eski ve yeni tahrir defterlerinde «berü cânibe» yazılmış oldukları halde, Erdel beğî tarafından müdâhale vâki oluyordu ki, yukarıda, Báthory'nin, her halde bu köyleri iymâ ve işaret eden, bir şikâyeti vesilesiyle, Budin beylerbeyine bir emir gönderildiğini kaydetmiştik. Bâbîâlî, o zaman, mes'elenin esasına vakıf bulunmamış olacak ki, Solnok beğinin bu hareketini ahde muğayir bir tecâvüz saymıştı. Fakat, bu defâ, Budin beylerbeyinin, bu köylerin isimlerini bildiren defterleri de İstanbul'a göndermesi üzerine, «erdellüye dahl ve taarruz» ettirmemek emrolunmaktadır²². Üveys Paşa'nın, Osmanlı devletinin

²⁰ 36 nu. *Mühimme deft.*, s. 93.

²¹ *syn. Mühimme deft.*, s. 97.

²² 23 rebülevvel 987 (16 mayıs 1579) tarihli ve 652 nu. hüküm için bk.

Macaristan'da ötedenberi tâkip ettiği mâlî siyaseti, yâni her ne şekilde olursa olsun bizim tarafa geçmiş ve o suretle yazılmış köylerin ne Erdel'e ne de Avusturya'ya vergi vermemesi husûsundaki ana prensipi büyük bir hassâsiyetle tâkip ve tatbik ettiği anlaşıyor. Nitekim, arşidük Ernest'e gönderdiği bir mektupta da yine Solnok civarındaki 67 köyün vergilerini türklere vermesi husûsunda Kálló (mac. Kállo) kapitenine emir vermesini istemişti. Takâts, bu hâdiseyi de delil göstererek, yeni Budin beylerbeyinin, selefleri Ali ve Mustafa Paşaların siyasetlerini terkle, reâyânın vergisini büyük mikyasta arttırdığını, Eğri (mac. Eger) baş-kapiteni Kollonits Bertalan'ın, bu yüzden binlerce macar köylüsünün (jobbágy) kaçtığını bildirdiğini kadetmektedir²³. Ona göre, eski Budin beylerbeyleri Budin kalesindeki askerın ulûfesi için bile merkezden para istedikleri ve aldıkları halde, sâbık baş-defterdar, bilâkis, Bâbâli'ye senede 32.000 akçe, «onera asprorum», göndermekte idi.²⁴ Filhaklka, Üveys Paşa'nın, bir çok mâlî ve iktisâdî tedbirlere baş vurduğu, Divân-ı Humâyun'a arzlarından ve bunlara cevâben aldığı emirlerden anlaşılmalıdır: Meselâ , Budin'e tâbi bâzı yerlerde tahrir defterlerinde «*resm-i bâc*» kaydolunduğu halde, etraftan satılmak için getirilen kara sığır v.s. gibi davarların pazara getirilmiyerek hâricte satıldığını ve bu gibilerin «pazara getirmedik» diyerek bâc vermediklerini, kendilerine bu satış muâmelesinin pazarda yapılması teklif olunduğu vakit de «güre كوزد (yabâni) davardır pazara getürmeğe kadir değiliz» dediklerini gören, Üveys Paşa hâdiseyi Divân-ı Humâyun'a bildirerek oradan, bu nevi bâcların da eminler ve âmiller tarafından temâmen tahsil edilmesine dâir bir hüküm getirtmişti²⁵. Kezâ, öteden beriden gelerek Budin eyaleti dahilinde yerleşen ve zirââf ettikleri yerlerin öşürlerini sâ-

36 nu. Mühimme deft. s. 247. Bithory 'lerin Erdel'de çeyrek asırlık aralıksız iktidarları (1571-1595) Erdel târihinde ayrı bir devir açmıştır (krş. Eugen Horváth, *Die Geschichte Siebenbürgen*, Bp., Danubis, s. 65; kezâ bk. Nikolaus Mester, *Siebenbürgen als selbständiges Fürstentum «Die Siebenbürgische Frage*, ngr. Dr. Emerich Lukinich», Bp. 1940, s. 64).

²³ Takâts S., *ayn. esr.* s. 141 v.d.

²⁴ Sinzendorf'un İstanbul'dan gönderdiği rapora atfen Takâts, *ayn. esr.*, göst. yer.

²⁵ 36 nu. Mühimme defteri (23 rebülevvel 987=20 mayıs 1579) s. 248, 249 nu. 657.

hib-i arza veren defter hârici haymânelerin bâd-i havâ ve ispençelerinin de, miri için, münâsip görülen şekilde, zaptettirilmesi, fakat, Budin'e tâbi havâss-ı hümâyûn varoş ve köy'leri reâyâlarının mezrea ve çayırlarına zu'amâ ve sipahi tarafından hiç bir suretle müdahalede bulundurulmaması da beylerbeyinin üzerinde durduğu ve hassâsiyet gösterdiği bir mevzû' oldu²⁶. Diğer taraftan, yeniden tahrir edilen Sirmiyeye (Sirem) livâsı reâyâsının on ikişer akçe olan ispençelerine ilâve edilen birer kuruşun miri için alınmasını da ricâ etti²⁷. Üveys Paşa yeni tahrirler yaptırırken, havâss-ı hümâyûna bâzı ilhaklar yapmak cihetine de gitti: Kendisine gönderilen bir hükümden anlıyoruz ki, o, Budin'e tâbi sancaklarda bir çok mezreaların şenlenerek köy olduğu, bâzı köylerin ise düşman işgali gö-rerek ya harap veya mezrea hâline geldiği cihetle, bilhassa, Fülâk, Hatvan ve Sigetvar sancaklarında yeni bir tahrir yapılmasını ve vukû'bulacak ifrazların da kimseye verilme-yerek havâss-ı hümâyûna ilhak edilmesinin münâsip olacağını arz etmiş ve bu hususta mezuniyet ve salâhiyet almıştı²⁸. Bu tahrirler neticesinde mukabele defterleri Budin'de muhafaza ediliyor ve beylerbeyi de bir çok muamelâtı buna göre yapıyordu. Eyâlet dahilindeki ümerâ ve kadıların doğrudan doğruya İstanbul'a arz yapılmı-yarak Üveys Paşa'ya bildirmeleri, hisar-eri, azeb, fâris, ve martolos gedikleri ferağ, mahlûl ve tevcihinde, evvelâ, beylerbeyine, sonra da, onun kanalı ile dergâh-ı müallâyâ arz edilmesi ve bu suretle defterlerin «muh-tell ve müşevveş» bir hâle getirilmemesi de Üveys Paşa'nın üzerinde durduğu bir mesele oldu²⁹. Bu tedbirler, muhakkak ki, Budin

²⁶ *ayn. Mühimme deft.*, s. 249, hüküm nu. 659.

²⁷ *ayn. Mühimme deft.*, s. 250, hüküm nu. 661.

²⁸ *ayn. Mühimme deft.*, (23 rebülevvel 987 = 20 mayıs 1579), s. 253 hüküm nu. 666. Macaristan'daki vergi tahrirleri hakkında etüdü yapan Prof. L. Fekete, bu tahrirlerin mâbiyetini vukufî bir şekilde izah ederek tahrir senelerine göre de bir liste yapmıştır. Kâmil Kepeci târihindeki tapu defterleri namı altında tanınan tahrir defterlerinin tetkikinden, 1937 de tanzim edilen bu listenin noksan olduğu anlaşılmalıdır. 987 de Üveys Paşa tarafından yapı-tırılan bu üç sancağın tahriri defterleri, Prof. Fekete'nin listesine görülmeyen gibi (krş. L. Fekete, *Türk vergi tahrirleri*, trk. trc. Sadreddin Karatay *Belleten* sayı 42, 1947, s. 299-328), mevcut ve elimizde bulunan bu havâliye âit tahrir defterleri arasında bulunup bulunmadığı da uzun ve derin bir tetkik neticesinde anlaşılabilir.

²⁹ *ayn. Mühimme deft.*, s. 251, sıra nu. 663.

eyaleti hazinesini büyük nisbette zenginleştirmiş, fakat, aleyhdarlarına da, Üveys Paşanın, zalim ve haşin bir idareci olduğu kanaatini aşılamıştı.

Aynı tarihlerde idari ve askerî sâhadeki faaliyetleri ise, asker olmamasına ve taşrada ilk vazifesi bulunmasına rağmen, Sinzen-dorf'un da kenâat ve hükmü hilâfına, muvaffak olmuş ve ihtiyaçları iyi kavıymış bir beylerbeği vasfını verdirecek mâhiyettedir ki, bu hakikati Tskâts da kabulde tereddüt etmemiştir³⁰.

Üveys Paşa, gadre ve ve haksızlığa uğrayan bâzı reâyânın, dâvâları için müracaat ettikleri bir kısım kadıların, onların hasımlarına tarafdarlık yaptıklarına muttali olmuş ve bu gibi şikâyetçilerin talebi üzerine, bu kabil ahvâlde dâvâların başka bir kadı huzurunda veyâ diğer bir kadının iştirâkiyle rü'yeti lüzûmunu Divan'a arzemiş ve bunun için hüküm almıştı; yâni, dâvâcılarının redd-i hâkim talebini kabul ettirerek diğer veyâ muhtelit bir mahkemede hak ve adâletin tecellisine çalışmıştı³¹. Her tarafta orduya, yavaş-yavaş, yabancı unsurların girmeye çalıştığı ve askerî disiplinle birlikte cemiyet nizamını da sarsmağa başladığı bu devirde, Budin' de de bazı attâr, bakkal gibi esnâfın para kuvvetiyle yenicei ve bölük-başı oldukları, fukarâya zulüm ve taaddî, eşrâf ve âyâna da türlü hakaretler yaptıklarını gören Üveys Paşa, bununla mücâdeleye girişmiş, keyfiyeti Divan' a arz ederek bu gibilerin, hisar-geddiği verilmek suretiyle, yenicerilikten ihracını, bölük-başlarının da timara çıkmasını temin etmişti³².

Üveys Paşa, eyâleti dâhilindeki aşâyîşi olduğu kadar serhad ahvâlini de bir an gözden uzak tutmamıştı. Avusturyalıların hududa yakın kalelere bir çok süvâri ve piyâde askerleri koyduğunu

³⁰ ayn. esr., s. 138

³¹ ayn. Mühimme deft., s. 248, sıra nu. 655. Macaristan 'da adâlet işlerinin ne şekilde görüldüğünü, eserinin ayrı bir faslında mutâlâa eden Salamon Ferencz (*Magyarország a török hódítás korában*, Bp. 1886, s. 274) her kadılık (kezâ) mintakasının hududunun, çok defa, sancak hududu ile aynı olduğunu bildirmektedir. Üveys Paşanın Budin beylerbeği iken timar ve zeâmetleri müstehaklarına tevcih etmek hususunda büyük bir dikkat gösterdiğini ve genç yaşta ölen iki kardeşini zeâmet ve timarını babasına, biç bir câize almıştan verdiğini, Peçevi, büyük bir takdirle ve onun lütuf ve merhametine bir delil olarak kaydetmektedir (krş. *Tarih*, II, s. 8 v. d.).

³² ayn. Mühimme deft., s. 250, sıra nu. 655 ve s. 252, sıra nu. 665 (ve-sika).

ve iki kalesini de (Bozok بوزوق Korpona قورپونا) taştan yapmak husûsunda hazırlıklara giriştiğini, taş ve kerestesini şimdiden hazırlayarak «yapû zamanında» inşââta başlamak niyetinde olduklarını arzemiş, fakat, Divan, mevcut ahidnâmeye göre, kendi topraklarında böyle bir tahkimde bulunmamak teklifinin münasip olmayacağı mutalâasıyla şimdilik sabretmesini kendisine tavsiye etmişti³³. Mâmafih, onların Solnok sancığı dâhilinde bir palanka yapmaya başlamalarını, Divân-ı Humâyun, aynı kayıtsızlıkla karşılamamıştı. Bunu haber veren, Üveys Paşa, Tamşvar beylerbeği ile birlikte, Çanad (mac. Csanád), Lipova (mac. Lippa), Gûla, Yanova (Borosjenö) beylerinin sancaklarındaki *beşlû* neferleriyle, icap ederse Erdel voyvodasının da yardımı ile, bu palankayı derhal yıkturmak husûsunda İstanbul'dan emir alıyordu³⁴. Diğer taraftan, Budin'e iki mil kadar yakın bir yerdeki Hamza bey-sarayı mevkiinde o civârın emniyet ve aşâyîşi mes'elesini şiddetle alâ-kadar ettiği için, Üveys Paşa, Divan'a bu hurusta şöyle bir teklifte bulundu ve icrâsına da emir aldı. Bu mevki-ki Tuna'nın sağ sahilinde ve Budafok ile Ercsi arasında bir palanka idi, oranın, gelip geçenlerin uğrağı mahûf ve muhataralı bir menzil ve sekene de 10 hâne kadar müslüman ve bir kaç da zimmi reâyâdan ibaret bir yerd. Ekseriyâ, macar eşkiyasının (haydud, haramzâde) tecâvüzüne uğradıkları, davaları sürüldüğü ve bâzılarının da esir edildiği için, shâlisi, Üveys Paşa'ya hallerini arz ederek bir tedarik görülmeyeceği ve sarayı yıkılıp yıkılan bu yere bir muhafaza kuvveti bırakılmadığı takdirde, kendilerinin de bırakıp gideceklerini bildirmişlerdi. 40-50 yük akçe kıymetindeki bu mevki satılığa çıkarılsa 40-50 bin akçeye müşteri bulunmayacağını herathayan, bu tebeple de, bir muhafaza tertibatı almayı zarurî gören Paşa, buraya yakın kalelerden «hallerine göre.. ikişer ve beşer *beşlû* ve *piyâde*» alınarak sipâhilerden muktedir bir kimenin kumandası (ağalığı) altında yerleştirilmesini, hem mirinin istifadesi hem de bu sarayın şen ve mâmur bir kasaba hâline geleceği mü'tahazası ile, Divan'a teklif etmiş ve tasvibini de alarak bu meseleyi halletmişti³⁵. Bu sıralarda Belgrad ve Sirmiyeli livâsındaki Ujlok (Ujlak) kaleleri zahîre anbarlarına ehemmiyet veriliyordu. Üveys Paşa bu

³³ ayn. Mühimme deft., s. 248, sıra nu. 656.

³⁴ ayn. Mühimme deft., s. 254, hüküm nu. 670.

³⁵ ayn. Mühimme deft., s. 251, hüküm nu. 664.

anbarları yoklatmış, buğday, darı v.s. zahirenin, uzun zamandan beri değiştirilmemiş olmasıyla, çürümekte bulunduğunu öğrenmişti. Binâenaleyh, Semendre sacakbeği Feridun Ahmed Bey ile gönderdiği bir arzda, bozulmak üzere bulunan bu zahirenin fiat takdir edilerek, (behâya tutulup), tevzi edilmesinin hem mühiye, hem de, 987 senesinde mahsul az olduğu için, reâyâyâya faydalı bulunacağı, bu para ile ertesi sene bir taraftan, daha fazla hububatın anbarlara konabileceğini, diğer taraftan ise, yeni mahsûlün uzun zaman muhafazası kabil olabileceğini bildirmiş ve bu hususta kendisi salâhiyet, Sirem sancakbeyi de emir almışlardı³⁶.

Üveys Paşa bunlara benzer daha bazı emirleri aldıktan sonra İmparator Rudolf II. a ve arşidük Ernest'e 1 temmuzda müteaddid mektuplar yazdı. «Biz Üveys Paşa» diye başhyan bu macarca mektupları³⁷, Budin'den gönderilmiş ve muhtelif meseleleri bahis mevzû'u etmişlerdi. Rudolf'a yazdığı bir mektubuna³⁸, «Devletlü Roma Çesarı, selâmdan ve kendimizi takdimden sonra, aziz ve kıymetli komşuluk sebebi ile, bize bildirilen ve komşuluğa taallük eden bütün haberleri size arz etmek istiyoruz. Bizi sorarsanız, Allaha şükr olsun ki şimdilik vücûdumuz sıhhattedir, her zaman ibâdet ve tâatte bulunup gece gündüz düşüncemiz ve arzumuz, Cenab-ı hakkın irâdesi ve Pa-dişah-ı âlem-penahın buyurultusuna tevfikân, sefâlet ve mahrumiyetlerini gördüğümüz fakirlerin hakiki bir sulh ve emniyet içinde yaşamaları husûsudur» diye başladıktan ve «bunun tahakkuku yalnız bizim gayretimizle mümkün değildir, Mustafa Paşa zamanındaki dostluğun ve sulhün daha kuvvetlisini istiyoruz» dedikten sonra Avusturya mekamlarının yalancılığını ve anlaşma hilâfına hareketlerini ele almakta, «İmparatorun yüksek memurlarına yalan söz yakışmıyor.... Tanrı şahiddir ki, asilzâdeleriniz, ümerânınız... mütemâdiyen ahde muğayir hareketlerde bulunuyorlar... bu gibi uygun-

³⁶ ayn. *Mühimme deft.*, s. 248, hüküm nu. 658; s. 274, hüküm nu. 719

³⁷ «My Veyz «Vejsz» Passz», Prof. Fekete. Üveys Paşa'nın selefi Sokollu Mustafa Paşa'nın ilk mektuplarında «Ben, Mustafa Paşa...» dediği halde, sonradan, kral mektuplarından gerekerek ve daha kibar bir şekil olduğunu anlayarak, cemi sığısı kullandığını, «Biz Mustafa Paşa...» diye mektuplarına başladığını işaret etmektedir ki (krş. *Osmanlı Türkleri ve macarlar*, göst. yer., s. 687), Üveys Paşa da onu taklidetmiş olsa gerektir.

³⁸ *A Budai Basak magyar nyelvű levelezése*, göst. yer. s. 164 v. dd. mektup nu. 156.

suzlukların mâlûmatınız ve arzunuz dâhilinde cereyân ettiğine inanmıyoruz...»³⁹ ifâdesiyle Avusturya hudud makamlarını ithâm etmekte idi. Bundan sonra, mektubunda, ahde muhâlif halleri 27 maddede birer birer sayan Üveys Paşa, isimlerini bildirdiği Avusturya kalelerinden⁴⁰ akinlar tertip edildiğini, yol kesen, pusu kuran, hayvanatı süren haydutların hep onlardan çıktığını bildiriyor, bu gibilerin cezalandırılıp cezalandırılmadığını soruyordu. Maamafih, kendi zamanında da sulhün devamını istediğini ve seleflerine olduğu gibi dostluk cevabı beklediğini bildirecek mektubuna nihayet veriyordu.

Arşidük Ernest'e aynı tarihte, yazdığı ve, cna, «aziz ve muhterem dostumuz» diye hitap ettiği mektubunda ise⁴¹, Debrecen şehrinin basılarak fukarânın hayvanlarının sürüldüğünü, bunların satılarak bedellerinin Avusturya askerlerine tevzi edildiğini bildiriyor, Arşidük'den bu haksızlığı tâmir etmesini, fakirlerin bu yüzden İstanbul'a kadar giderek Divan-ı Lûmâyûna şikâyette ve ithamla: da bulunmaya mecbur kalacaklarını, haber veriyor, buna meydan vermemesini rica ediyordu⁴². Üveys Paşa, 21 temmuzda yine Arşidük Ernest'e yazdığı mektuplarda, Solnok sancağına tâbi köyler meselesini yazıyor ve Horvath Péter ile gönderdiği mektubu aldığını, muhteviyâtına muttali olduğunu, Avusturyalılar tarafından gönderilen adamlara bu tarafta büyük bir hüsn-i kabul gösterildiği halde, kendisinin mektup ve emirlerini hâmil adamların macar hudud kumandanlarıncâ tevkif edildiklerini söylüyor, bu arada, mütemâdiyen ahde muğayir hareketlere teşebbüs eden Zrinyi György, Nadasdy Ferenc, Battyany gibi macar ümerâsının Roma Çesarı taraftarı ve onlara mensub olup olmadıklarını bilmek istediğini yazıyordu⁴³. Takats S., Üveys Pa-

³⁹ «es az cyazary meltosagok kôzôt az hazug szo nem jilik ... Szwnetlen az frigi ellen ... sok ellenkôzô dolgokath miueltek, nem hihettiwk hogi ef-fele frig ellen valo dolgok az ty akaratokbol legienek...» (ayn. esr., göst. yer.).

⁴⁰ Szatmâr, Tokaj, Munkács, Kassa, Ecyet, Sarkad, Ujvár, Eger, Kallo, Cyerep, Korpona, Léva

⁴¹ ayn. esr., mektup nu. 154, s. 162 v. d.

⁴² Debrecen şehrini alâkadar eden ve bu şehrin havâss-ı humâyunda olduğu bildirilerek, müdâhalede bulunulmaması için Erdel voyvodasına hitâben yazılan bir hükümda, aynı zamanda, Viyana hükümetinin de buraya dahl ve taarruzda bulunup, türlü vergiler teklif ettiği ifâde olunmaktadır (krş. 36 nu. *Mühimme deft.* «24 rebülevvel 987 = 21 mayıs 1579» s. 267).

⁴³ *A Budai Basak...* mektup nu. 162, 163, s. 174 v. d.

şasının işte bu türlü hâdesini, Viyana'nın hoşuna gitmek için, yani, macar hudud ümerâsını itham etmek ve kötölemekle, Avusturya makamlarını memnun etmek istediği şekilde tefsir etmektedir. Bununla beraber, onun, bahis mevzû'u macar kumandanları ile, bilhassa, Forgach Simon⁴⁴, Eğri kapiteni Kollonits Janos Bertalan⁴⁵, Komarom (Komorn) kapiteni Forgach İstvan ve Tata kapiteni Rosenberg⁴⁶ ile samimi mektuplar teâti ettiğini ilâve etmekle de ilk hükmünün yanlış olabileceğini isbat eden, bir tezâda düşmüş görünmektedir⁴⁷. Filhakika, Üveys Paşa, onların, «ahid ve amana muhâlif reâyaya salgun salıb ve ehl-i fesâda ruhsat virüb iki üç yüz mikdarı çeteler» hâlinde tecâvüzlerde bulunmalarına, çok defâ, göz yumuyor ve ihtilâfları sulh yolu ile halletmek cihetine gidiyordu. Zaten, Bâbü'lî'den aldığı bir emirde, bu türlü şikâyetler vesilesi ile, «imdi Şark serhaddi kemâl-i ihtilâl üzere olub ahvâli henüz ber-teraf olmadan ol serhad ile dahî mu'âdât üzere olmanın vechi yokdur şimdilik ol taraf ile mudârâ zamanı olmağın mehmâ-emken ol cânib ile mudârât ve muvâlât olmak mühimmâtdır» şeklinde emirler alıyordu⁴⁸.

Üveys Paşa, Arşidük Ernest ile ve macar kumandanlarıyla olduğu gibi İmparatorun İstanbul'daki elçisi Sinzendorf Joachim ile de eylül-ekim, Kasım 1579 aylarında ihtilâflı mes'elelerin halli husûsunda muhabereye devam etti⁴⁹. Mü eâkip senenin ilk beş ayında da Budin beylerbeyinin Arşidük Ernest'e hitâben yazılmış altı mektubunu (6 I. kânun 1580, 14 şubat, 18 mart, 19 mart, 19 nisan ve 3 mayıs 1580) görüyoruz. Bunlarda yine âsâyiş mes'alesini bahis mevzû'u yapıyor, Avusturya askerlerinin tecâvüzlerini ele alıyor, meselâ bir yerinde, «sâdece Budin bölgesinde Erd, Sambek, Val nâhiyelerinde, kendilerine hiç bir zararı dokunmayan nice insanı huzursuz bıraktılar, nicelerini esir olarak alıp götürdüler... bugün, 6 ocak, karlı bir havâda, Adon ve Földvar arasında mektup

⁴⁴ Tuna-ötesi baş-kapiteni olan Forgach Simon'un Üveys Paşa'ya 12 I. Teşrin 1579 tarihli mektubu için bk. *ayn. esr.*, mektup nu. 174, s. 196 v.d.

⁴⁵ Kollonits'in 9 eylül 1579 tarihli mektubu için bk., *ayn. esr.*, mektup nu. 169, s. 186.

⁴⁶ Rosenberg'in 12 ağustos 1579 tarihli Üveys Paşa'ya mektubu nu. 165, s. 179 v.d.

⁴⁷ Takats S., *ayn. esr.*, s. 140.

⁴⁸ 36 nu. *Mühimme deft.*, s. 257, hüküm nu. 678.

⁴⁹ *A Budai Basak ...* mektup nu. 166-180.

nakieden An çavuşu pusaya düşürerek öldürdüler iki adamını esir ettiler .. » şeklinde acı acı şikâyet ediyordu⁵⁰. 3 mayıs (1580) tarihli sonuncu mektubunda, yine, Eger, Kassa, Tokay (Tokaj), Satmar (mac. Szatmar), Kanysa (mac. Kanije) ve Hırvatistan'daki kumandanların mütemadiyen tecâvüzlerde bulunduğunu iyi konuşluğa ve sulha muğayir hareket edenlerin tecziye edilmesi lüzûmunu ve bu husûsta serian cevap beklediğini bildirdi⁵¹. Fakat, Üveys Paşa'nın artık Budin'de sayılı günleri kalmıştı. Şimdiye kadarki faaliyeti takdir edilmiş, hattâ kendisine vezâret hassları bile tâyin olunmuş, fakat, İstanbul'daki aleyhdârları buna mâni olmuşlardı⁵². Öyle görünüyor ki, 21 safer 988 de (7 nisan 1580) 5000 kadar Avusturya askerinin Hatvan'a tecâvüzü ve vukû'bulan çarpışmada uğranılan zâyiat, Üveys Paşa aleyhindeki cereyanı kuvvetlendirdi ve Âli'nin ifâdesiyle «küffâr-ı bed-gümân tarafından ke'le-i Hatvan garetî fezâhatine taarruz mukarrer oldukda tekâsül ve ihmâlîle deprendin deyû Budin hükümetinden azl» olundu⁵³. Hatvan hâdisesi vesilesiyle Divân-ı Humâyun «Be; kralına» gurre-i rebülahırda (16. mayıs 1580) acı bir mektup gönderdi⁵⁴ ve Budin beylerbeyliğine de 19 rebülahırda (3. haziran 1580) sarayda emir-alem Ali'yi (Kalaylıkoz Ali Paşa) tâyin ederek yeni beylerbeyinin muvasalatına kadar Budin muhafazasında kalmasını Üveys Paşa'ya bildirdi⁵⁵.

Takats'in tesbitine göre, Üveys Paşa'nın azli, Macaristan'da sâdece türk hâkimiyetindeki macarları memnun etmiş, fakat macar hudud ümerâsını lâkayd bırakmıştı. Çünkü onlar, Üveys Paşa idaresinde de, eskisi gibi, harp ve cengâverlik yaşayışına devam etmiş-

⁵⁰ *ayn. esr.*, mektup nu. 181.

⁵¹ *ayn. esr.* mektup 186 s. 215 v.d.

⁵² *Tevarih-i Osmâniyân*, (M. H. Yinanç nüshası) 988 vukuatı meyanında; Sinzendorf'un raporlarına atfen Takats S., *ayn. esr.*, 149; Üveys Paşa'nın 987 (1579) senesinde hassları vâridatının 913017 akçe olması (krş. Velics-Kammerer, *Defterek I. 323'* e atfen Fekete Lajos, *Budapest a török korban*, Bp. 1944, s. 249) ona vezâret tevcih edildiğini göstermektedir.

⁵³ Âli, *Küh ül-ahbar*, Üniv. Ktb. Ty. 5961/33, var. 441.; Sinzendorf bu azli 26 mayıs ve 5 haziran tarihli mektuplarıyla Arşidük Ernest'e bildirmişti.

⁵⁴ 43 nu. *Mühimme deft.*, hüküm nu. 19. s. 10.

⁵⁵ 43 nu. *Mühimme deft.*, s. 35; Bütün macar kaynakları Kara Üveys Paşa'nın Budin'deki vâzifesini eylül 1578-mayıs 1580 arasında gösterirler krş. *A Budai Basak ...* s. 162, Fekete L., *Budapest a török korban ...* s. 216.

lerdi. O bu hayatı tam bir sulh ve sükûna çevirememiş, fakat, diğer taraftan, macarların da mağrur ve hodkâm Avusturyalıların boyun-duruğuna tahammül edemediklerini tesbit etmişti. Her halde, onun bu yoldaki mâuzâtını Lehis'an elçisinin sadmazema vâki beyana-tı da teyid ediyordu; Avusturya hükûmeti, macar hudud ümerâsı-nın lehlilerle temasını menederken, leh kralı Bathory İstvan'ın elçisi de Sokollu'ya 21 tem. 1579 da şu lâtinçe cümle ile (Ferre en'im ultra super biam germanorum et injuriam Hungari nequeunt) arala-rındaki ihtilâfın ve antipatinin derinliğini anlatmış oluyordu⁵⁰.

Vesikalar

Mühimme deft. nu. 36, s. 252 hüküm nu. 665, 23 rebiülevvel 987 = 20. V. 1579.

Bedünde yekbirler Ağaste حکم که بدون بکر بکسی اویس دام اقباله سده سادته مکتوب کوندروب بعض عطار و بشال و سایر اجنبیلر اچمه فوتیه یکبجری و بلوکباشی اولوب کئی بدونده دلوب و کئی باشی و چلی بهانسیله حاصل اولدقلری قریه لره و قصبه لره واروب اسکی بازار جیلقلرندده مشنول اولوب یکبجری اولدق دیو قفرا و ضعیفایه بلکی اشرف و اعیانه انواع ظلم و تعدی و حقارتلر ایلوب حتی مشارالیه بلتراده واردقده شعبان نام بلوکباشی نفر لریشک زیاده شکایتلری اولوب مزبور بلوکباشی بر فقیره بلاسب اوج درتیوز دکنک اوزوب میت مٹاپسندده مشارالیه کتوزه شلر و یولردن سلیمان بلوکباشی و علی یکبجری و قره محمد نام کسنهل ذمتلرندده واج مقاضه سنه بوجه کفالتی امین اولان محمد نام زعیبک بش بیگدن زیاده مسجل غروشی اولوب امین مزبورک میری به دینی اولنله ذکر اولنسان غروش طلب اولندقده برمیوب عناد و مخالفت ایلدوکارین بلدروب ائیدی طایفه مزبورونک وجه مشروح اوزره تعدی ائدوکاری سنک عدم اهالکدن در بوایده کرکی کئی مشنول و معاتب اولمش سندر ایلم عدالت انجامده کسنه به ظلم و تعدی اولندوغنه رضای شریف اولمامقین طایفه مزبورددن کئندو حاللرندده اولمیانلره حصار کدوک و برنک ایچون اسملری محارری بیاض قونولمشدر قونولمش نشانلو احکام شریف کوندولمشدر بیوردم که حکم شرعیم و صول بولندقه اول مقوله کئندو حالنده اولمیان اهل فسادک اسملرین تذکره ایدوب مومی الیه بزدسنکه کوندریلان حکملره یازوب قانون اوزره حصار کدوک توجیه اولنه و من بعد طایفه مزبورونک ضبطنه کرکی کئی مفید اولوب بر فرده ظلم و تعدی ائدرمیسن شویله که کبر و فساد و شناعتلری و ظلم و تعدیلری وجب و اخذ اولنغله اجنبیلر یکبجری و بلوکباشی اولدقلری عرض اولنه نتیجسی سکا عاید اولور غفلت ائیموب حکم ضبط ایلیمسن

⁵⁰ Takats S., *agn. estr.*, s. 150 «Extract ihrer kays. Majest. Schreiben das Granitzwsen betreffend 4 juli 1579.

Mühimme deft. nu. 42, s. 509, 2 şaban 987 = 24 eylül 1579

مقدما حطوان یکی اولوب سکتوار و پچوی سنجاقلری محرری اولان احمد حکم که بدون بکر بکسی اویس قضایا دفتری کوندروب لواء سکتوار و پچوی سنجاقلرندده بعض اسککلر اولوب وزانه احتیاجلری اولنغله ذکر اولنان اسککلر اشلمیوب مال میری به ضرر مرتب اولدوغی ظاهر اولوب و مذکور اسککلر قرینده بعض قریه لر رعایای کبرو کاکان اعشار شرعیلرین برمیوب مجرد امرا و سوباشیلر و وپوده لر خدمتلرندن خلاص اولنق اوزره مرقوم اسککلره وزان نصب اولنورسه مال میری به هروجهله انفعدر دیو بلدرمکن بیوردم که ذکر اولنان اسککلره کفایت مقدراری وزان تعیین ایلوب دخی وجه مشروح اوزره سایر قری رعایای که کاکان اعشار شرعیه ورسوم عرفیه لرین بالتقام ادا ایلدوکارندن صکره امرا و سوباشیلر و وپوده لر خدمتلرندن مفا اولنق اوزره دفتر جدیده قید ایلیمسن

Mühimme deft. nu. 42, s. 510, 2 şaban 987 = 24 eylül 1579

مومی الیه [سکتوار و پچوی سنجاقلری محرری احمد] حکم که بدون بکر بکسی اویس سده سادته قضایا دفتری کوندروب ذکر اولنان سنجاقلرندده بعض قضایک بازار و پشایری اولنغله اهالیسنک هروجهله احتیاجی اولوب بازار و پشایر احداث اولنور ایسه میری به سسی مقررد دیو بلدرمکن بیوردم که کسنه نیک ملکته و وقتنه ضرری اولمز ایسه لازم اولان قصبه لره بازار و پشایر احداث ایلوب دفتر جدیده قید ایلیمسن

Mühimme deft. nu. 42, s. 510, 2 şaban 987 = 24 eylül 1579

مشارالیه [سکتوار و پچوی سنجاقلری محرری احمد] حکم که بدون بکر بکسی قضایا دفتری کوندروب لواء پچویده قلمه پچویک جسرلری وطوب قوندقلری مرمانته ولو مرتبه و قلمه مزبورونک سایر خدمتلرینه محرر سابق قسم عوارض دیوانیه و تکالیف عرفیه دن معاف اولنغچون درت پاره تعیین ایدوب دفتر خانقانی قید اولندی دیو انلرینه تذکره و یروب بعد لواء مزبور می شاه بک تحریر ایلوب دفتر خانقانی قید ایلوب لکن قرای مزبوره رعایای تحریر جدیده کئجه بران خدمتلر خالی اولنوب حالا قلمه مذکورونک مهمانته ذکر اولنان قریه لره تعیین اولنماسی لازمدر دیو بلدرمکن بیوردم که واردوقده ذکر اولنسان درت پاره قریه یی قلمه مذکورونک مهمانچون وجه مشروح اوزره دفتر جدیده قید ایلیمسن

Mühimme deft. nu. 36 s. 255 hüküm nu. 671, 23 rebiülevvel 987 = 20. V. 1579

بدون بکر بکنه حکم که مکتوب کوندروب بدون عسکری و سرحد بکری و اغلاری و سایر مسلمان اسیرلری کابوب مسلمانلر کفارده أسیر اولدقده زیاده بهابه کسوب و بیش اون قیلان درسی استیوب انلر دخی قرقر الیشیر غروشه آلتوب کفسار طرفته و برنجه خلاص

اولورلر ایکن حالا اردنل وقرال اچیلری سده سده کادوکارنده آدملری یانلرنجه تاجرل اولدورول بولمقلری یرده یراز اتلر الوب وقیلان دریلری جمع ایدوب الوب کیشمکه دری بولغاز اولدی دیو داراخربه قیلان دریسی وات ویرلمهک ایچون امر طلب ایتدوکک ایلدن انت کچی یراز ات وقیلان دریسی کفار خاکساره ایشمک ایچین اسپری بیه وبرهک رضای شریفم یوقدر شولکه واردوقده بو باده تمام مقید اولوب بدون سرحدنده اولان اسراه مکتوبلر کوندروب کرکی کچی تنیه وتاکید ایلیمه سنکی من بعد سده سعاده اول جانبه وازان اچیلرک یاتجه بازکانتزه یراز ات وقیلان دریسی الدرمیوب وکفار اسپر اولنلر دخی خلاصلری ایچون ممالک محروسه دن یراز ات وقیلان دریسی الوب کیشمک استدوکارنده منع ایدوب کفار خاکساره یراز ات ودری ویردریمه سن شولیکه امر شریفم مخالف دیار کفار یراز ات ودری ویرلدوکین بلوب منع ودخل ایتیبو اهل اولیمه سن

Mühimme def. nu. 39, s. 26, 20 şevval 987=10. XII. 1579

بدون بکار بکیسته حکم که و ذکر اولسان بکار بکیلکه واقع اولان قاضیلره حکم که سرحدلده اولان خواص همیون قریلرینه کفار خاکسار خوفدن امن و عمل یالکز واروب ایچه تحصیلنه قدر اولمادقلری ایلدن شمعی به دکن سنجا بکیری بالذات مال میری تحصیلنده امن و عمل کرکی کچی معاوت و مضاهرت ایده کیشلر ایکن حالا مقید اولندوقلرندن غیری کندولر وویوده لری خواص همیون قریلری رعایسندن خلاف و شرع ووقتون زاد و زواده و ایچه الوب انواع ظلم و تعدی ایشمکه رعایانک اکثری لاجوب یرنده لالانلر دخی فرار اوزره اولدقلری اعلام اولغنین بو باده سنجا بکیری کرکی کچی مشول و معاتب اولمشلردر ائمدی ایلم عدالت انجسامده رعایا و برایا آسوده حال اولوب یر فرده ظلم و تعدی اولندوغنه اصلا رضای شریفم یوقدر بیوردم که وصول بولمده سنکی بکار بکیسن اصلا تأخیر ووقف ایتیبو سرحدده اولان سنجا بکیرینه بوجه استیجال بدون چاوشلرندن ارسال ایلوب هر برینه محکم تنیه وتاکید کرکی کچی معاوت ایلوب اهل و مساهله دن و رعایانک خلاف شرع و قانون بالذات امین و عماله کرکی کچی معاوت ایلیمه سن شولیکه من بعد امر شریفم مخالف مال میریده امن ایچه لرین القدن زیاده حذر ایلیمه سن شولیکه من بعد امر شریفم مخالف مال میریده امن و عمل معاوت ایتیبو و یا خود رعایا و برایا ظلم و تعدی ایلیمه سن و قوسی اوزره درگاه معلامه عرض ایلیمه سن و سزکه قاضیلر سز سنجا بکیری وویوده لر رعایانک ایچه لرین المشلر ایسه بعدالنبوت الی ویردر

بر صورتی قوبان بکنه	بر صورتی ازوزریق بکنه	بر صورتی پجوی بکنه
بر صورتی موهاج بکنه	بر صورتی سکتوار بکنه	بر صورتی سرم بکنه
بر صورتی سمندره بکنه	بر صورتی استورغون بکنه	بر صورتی استولنی بلنراد بکنه
بر صورتی صولتی بکنه	بر صورتی فیلک بکنه	بر صورتی سچن بکنه
بر صورتی بو بونجه بکنه	بر صورتی سکدین بکنه	بر صورتی پوزغه بکنه